

Rozdział 1. Pedagogika jako dyscyplina naukowa

Pedagogikę najogólniej można zdefiniować jako **naukę o wychowaniu i nauczaniu**. W jej zakres wchodzi teoria dotycząca wszelkiej działalności wychowawczej. Na gruncie pedagogiki formułowane są treści, cele, metody, środki i formy odnoszące się do całego procesu wychowawczego. Pedagogika skupia się głównie na dzieciach i młodzieży, gdyż właśnie młode pokolenie, w wyniku właściwych działań wychowawczych, powinno nabyć odpowiednią wiedzę o świecie i otaczającej rzeczywistości, ukształtować - w sposób optymalny - własną osobowość, a także osiągnąć umiejętności potrzebne do funkcjonowania w społeczeństwie. Nie znaczy to jednak, że nie jest możliwe kształtowanie postaw i wiedzy osób dorosłych i starych. – Tym zajmują się subdyscypliny pedagogiczne, jakimi są andragogika i gerontologia.

Istotnymi subdyscyplinami pedagogiki są także pedagogika społeczna i pedagogika specjalna.

Pedagogika społeczna - zwana także pedagogiką środowisk wychowawczych - zajmuje się zróżnicowanymi warunkami środowiskowymi, w których występują procesy związane z wychowaniem człowieka w ciągu całego jego życia. Jednym z jej zadań jest określenie sposobu organizacji środowiska wychowawczego, aby mogło ono w pełni zaspokoić potrzeby wychowanków.

Zakres **pedagogiki specjalnej** natomiast obejmuje nauczanie i wychowanie osób, które z powodu zaburzeń psychofizycznych lub społecznych mają utrudniony kontakt z otoczeniem i środowiskiem społecznym.

Pedagogika specjalna dzieli się na:

- a. pedagogikę rewalidacyjną (wychowanie i kształcenie osób z niepełnosprawnością)
- b. pedagogikę resocjalizacyjną (wychowanie i kształcenie osób niedostosowanych społecznie)

W skład pedagogiki rewalidacyjnej (lecniczej) wchodzi:

- oligofrenopedagogika (zajmuje się osobami z niepełnosprawnościami intelektualnymi),
- tyflopädagogika (zajmuje się osobami niewidomymi i niedowidzącymi),
- surdopedagogika (zajmuje się osobami głuchymi i niedosłyszącymi).

Główne instytucje realizujące proces wychowawczy to: rodzina, przedszkole i szkoła. Ale coraz częściej obszar zainteresowań pedagogiki wychodzi poza te trzy wyżej wspomniane

środowiska. Obecnie coraz większy nacisk kładzie się na samokształcenie, samowychowanie i samorealizację dzieci, młodzieży, ale także i osób dorosłych. Tu pojawia się możliwość włączenia w proces wychowawczy instytucji pozaszkolnych - domów i ośrodków kultury, placówek kulturalnych (np. muzea, kina, teatry), bibliotek, organizacji zrzeszających ludzi o podobnych zainteresowaniach i masowych środków komunikacji (radio, telewizja, prasa, Internet).

Celem tak rozumianej pedagogiki staje się wychowanie człowieka wszechstronnie przygotowanego do udziału w życiu społecznym.

Problematyka pedagogiki:

Zadaniem pedagogiki jest określenie, opisanie i wyjaśnienie zjawisk zachodzących w procesie wychowawczym. Do jej zadań zalicza się także wychowanie adekwatne do przyjętego celu i kierunków rozwoju społecznego.

Cele wychowania określają działalność podjętą w procesie wychowawczym. Służą wykształceniu w wychowankach takich cech osobowości, postaw i nawyków, które będą zmierzać do wszechstronnego rozwoju osobowości.

W zakres pedagogiki wchodzi także tworzenie metod, środków i form organizacyjnych realizujących założenia przyjętych celów.

Zadania pedagogiki według Heliodora Muszyńskiego:

Heliodor Muszyński zadania pedagogiki podzielił na trzy grupy:

1. zbieranie wiadomości o rzeczywistości wychowawczej, dokładny opis rezultatów tej obserwacji, określenie przebiegu procesów wychowawczych
2. zebranie wyników obserwacji, określenie i wyjaśnienie związków przyczynowo - skutkowych zachodzących w procesie wychowania, tworzenie wniosków i opinii na temat prawidłowości procesu wychowawczego
3. dostarczanie wiedzy koniecznej w procesie przekształcania rzeczywistości wychowawczej, określenie zasad i celów wychowania, przedstawienie metod przydatnych w procesie wychowawczym i określenie ich skuteczności

Istnieją także trzy podstawowe funkcje pedagogiki:

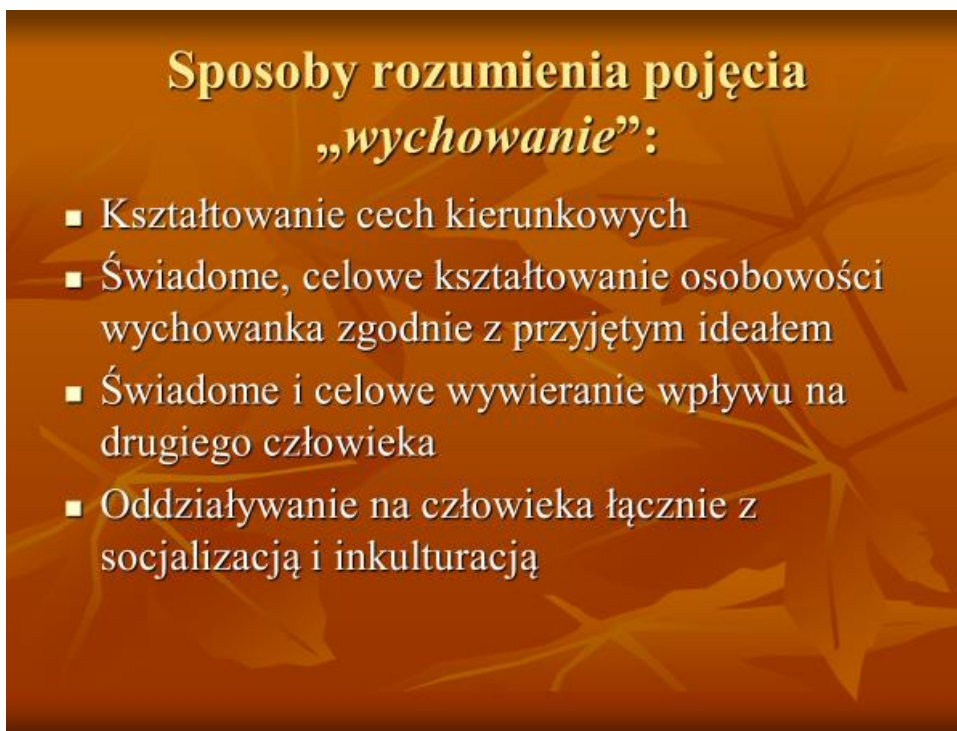
- diagnostyczna - zbieranie obiektywnych informacji o rzeczywistości
- prognostyczna - określenie na podstawie zgromadzonej wiedzy prawidłowości odnoszących się do przyszłych zmian i przyszłego rozwoju rzeczywistości

- instrumentalno-techniczna - opracowanie procedur, które mają umożliwić realizację założonych celów (Muszyński 1981).

Podstawowe pojęcia

Wychowanie to zbiór działań, których celem jest wspieranie wszechstronnego rozwoju człowieka i przygotowanie go do funkcjonowania w społeczeństwie. Wychowanie to zbiór takich oddziaływań, które zmierzają do osiągnięcia określonych efektów wychowawczych, czego rezultatem staje się zespół ukształtowanych cech osobowościowych.

Wychowanie może być organizowane celowo i świadomie przez odpowiedzialne za nie osoby i instytucje (np. rodziców, placówki oświatowe, organizacje społeczno - kulturalne). Wychowanie może być także procesem naturalnym, dokonującym się poprzez uczestnictwo dzieci i młodzieży w codziennym życiu dorosłych. Optymalny jest system wychowania równoległego, który łączy w sobie wychowanie podjęte przez rodzinę, instytucje, organizacje społeczne, środowisko i środki masowej komunikacji.

Rodzaje wychowania:

- umysłowe (intelektualne) - kształtowanie aktywności intelektualnej, zaszczepianie potrzeby rozwijania własnego umysłu, kształtowanie kompetencji, uzdolnień i zainteresowań

- moralne - oddziaływania wychowawcze, których celem jest wykształcenie w wychowankach takich dyspozycji psychicznych, które będą warunkować zachowania moralne jednostki zgodne z obowiązującymi normami społecznymi
- estetyczne - kształtowanie aktywności twórczej, umożliwianie wychowankom kontakt z różnymi dziedzinami sztuki
- fizyczne - kształtowanie sprawności fizycznej

Socjalizacja w wąskim rozumieniu:

- Wpływ życia społecznego na jednostkę
- Skutek tego wpływu w postaci zachodzących w niej zmian w sferze osobowości i zachowań społecznych
- W jej wyniku wychowanek staje się pełnowartościowym członkiem społeczeństwa
- Wpływy socjalizacyjne rodziny, szkoły, grupy rówieśniczej

Socjalizacja jest rozumiana jako:

1. działanie podejmowane przez społeczeństwo - m.in. przez rodzinę, instytucje oświatowe, środowisko - w celu wykształcenia z człowieka istoty społecznej; ułatwienie jednostce takich kompetencji, norm moralnych i wartości, które umożliwią jej pełnoprawne funkcjonowanie w życiu społecznym
2. całokształt zmian dokonujących się w człowieku wskutek działań społecznych, umożliwiających mu stawanie się pełnoprawnym ogniwem społeczeństwa

Socjalizacja w szerokim rozumieniu

- Kształtowanie osobowości społecznej
- Nabywanie dojrzałości społecznej
- Nabywanie społecznych kompetencji
- Wchodzenie w kulturę (inkulturacja)

Samokształcenie to proces, w którym o metodach, formach, środkach kształcenia, czasie jego trwania oraz o efektach tego procesu decyduje podmiot- czyli osoba ucząca się. Ona też odpowiada za proces weryfikacji efektów i ewaluację procesu i osiągnięć.

Współcześnie samokształcenie odbywa się najczęściej z użyciem metod i form zorganizowanych (instytucjonalnych) kształcenia. Proces taki nazywamy **samokształceniem kierowanym**.

Samokształcenie (Autoedukacja)

- **Proces uczenia podejmowany samodzielnie, który może być wspierany przez inne osoby lub instytucje o charakterze edukacyjnym; sama jednostka ucząca się decyduje o celach, treściach, formach, metodach i środkach, a także o czasie i miejscu uczenia się; ona sama dokonuje też kontroli tego procesu (autokontroli).**

Samowychowanie

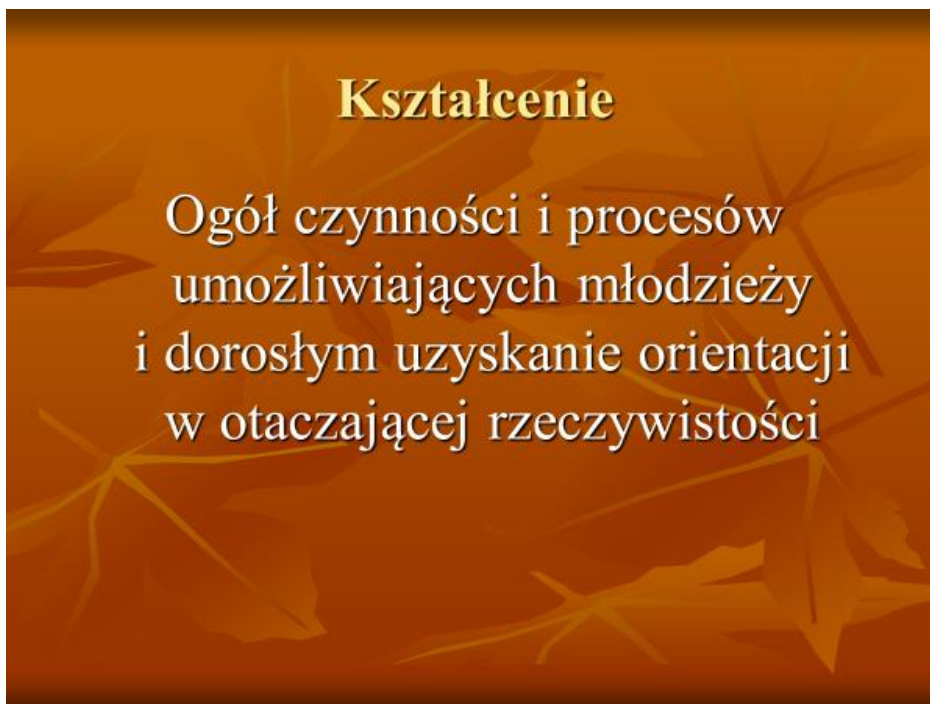
Indywidualna praca jednostki nad kształtowaniem samego siebie, własnego charakteru, postaw, norm, wartości, zasad postępowania, własnych poglądów, wzorów i autorytetów; w procesie wychowania rozbudzanie u wychowanków motywacji do pracy nad własną osobowością jest działaniem, które zwiększa wpływ wychowawczy rodziny i instytucji oświatowych.

Całokształt stworzonych przez społeczeństwa dóbr naukowych, artystycznych, technicznych i społecznych. W czasach współczesnych kultura jest definiowana bardzo szeroko - obejmuje nie tylko same dobra kulturalne i procesy tworzenia tych dóbr, ale także wzory zachowań, wartości moralne i normy etyczne.

Często można spotkać się z podziałem kultury na kulturę elitarną i masową. Kultura elitarna (wysoka) opiera się na kulturze narodowej, tradycji, dorobku społeczeństwa i jest przekazywana przez szkoły, teatr, galerie, sale koncertowe itp., natomiast kultura masowa (popularna) dociera do rozproszonej publiczności poprzez środki masowego przekazu i nie wymaga zbyt dużego wysiłku intelektualnego.

Istnieją koncepcje filozoficzne, według których kultura jest dziełem jednostek i grup wyjątkowych, charakteryzującymi się specyficznymi predyspozycjami intelektualnymi umożliwiającymi im nie tylko tworzenie dóbr kulturalnych, ale także umiejętność przeżywania.

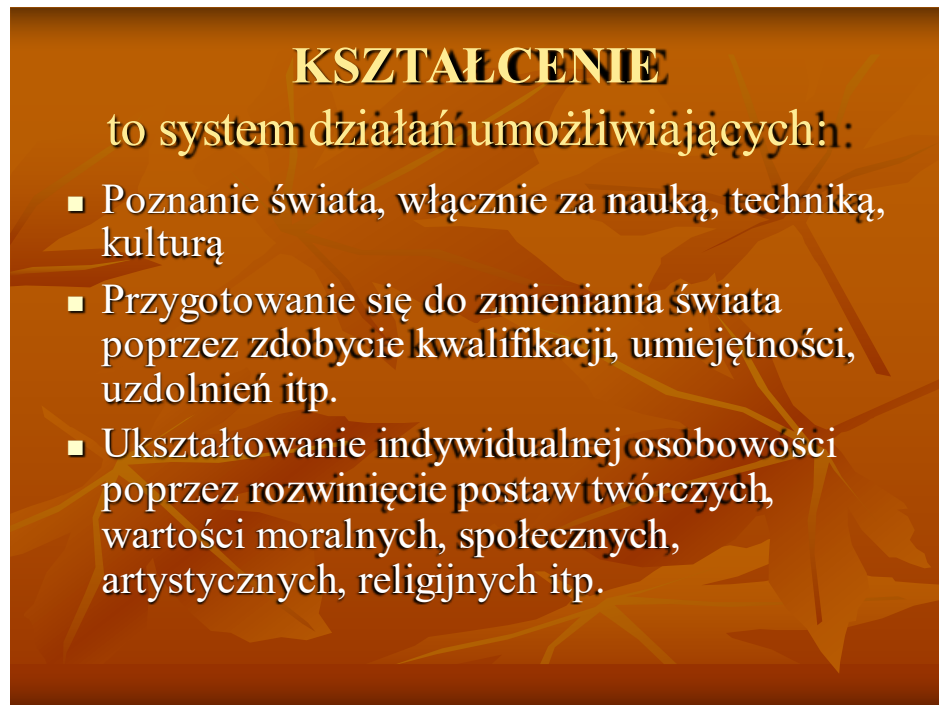
Kształcenie

Ogół działań i procesów dających człowiekowi możliwość poznania otaczającej go rzeczywistości, a także możliwość uczestniczenia w jej tworzeniu i przekształcaniu. Kształcenie to także umożliwianie pełnego rozwoju intelektualnego i fizycznego, rozwoju zainteresowań, zdolności, pasji oraz przekonań, postaw i wartości. Kształcenie umożliwia także zdobycie kwalifikacji zawodowych. Efektem kształcenia jest wykształcenie.

Rodzaje kształcenia:

- ogólne - nabycie wiadomości i umiejętności przydatnym wszystkim jednostkom niezależnie od kompetencji zawodowych
- specjalne (zawodowe) - nabycie określonych kompetencji zawodowych.

Nauczanie

Systematyczna i zaplanowana działalność nauczyciela, której celem ma być wykształcenie w uczniach określonych zmian w ich osobowości, a także zachowaniu i postępowaniu. Uczeń w wyniku procesu nauczania nabywa wiedzę o otaczającym go świecie, a także zdobywa możliwości podejmowania określonych decyzji. W całym procesie nauczania uczeń poznaje wartości moralne, estetyczne i społeczne, a tym samym tworzy własny system norm. Proces nauczania umożliwia człowiekowi nabycie niezbędnej wiedzy, umiejętności i kompetencji, rozwinięcie zainteresowań, a także wykształcenie wartości i postaw oraz trwałych nawyków do poszerzania swojej wiedzy.

Nauczanie

- **Specyficzne działanie podejmowane przez jedne osoby w celu przyswojenia przez inne osoby wiadomości, umiejętności, podwyższenia poziomu wykształcenia, uzyskania pożądanych osiągnięć rozwojowych.**

Uczenie się

To jedna z najczęściej występujących form działalności człowieka. Jest to proces, w wyniku którego kształtują się nowe zachowania i działania lub zmieniają się wcześniej przyswojone. Zmiana ta następuje w wyniku poznawania, doświadczenia i ćwiczeń.

Istnieją zróżnicowane teorie dotyczące uczenia się, z których każda zajmuje się inną stroną tego skomplikowanego procesu.

Uczenie się

- **Względnie trwała zmiana w tendencji do zachowania się w pewien sposób, będąca wynikiem ćwiczenia połączonego ze wzmocnieniem.**
- **Proces nabywania przez jednostkę względnie trwałych zmian w zachowaniu się na podstawie jej indywidualnego doświadczenia.**

Środowisko

Na środowisko składa się ogół procesów politycznych, społecznych, gospodarczych, oświatowych, kulturalnych oraz zachodzące między nimi różnego rodzaju związki i zależności. Przy takim definiowaniu środowisko jawi się jako pewna przestrzeń, w której dane społeczeństwo - poprzez różne formy działalności - stwarza własne warunki bytowe, umożliwiające zaspokojenie potrzeb materialnych, intelektualnych i duchowych. Środowiskiem wychowawczym stają się wszystkie elementy składowe otoczenia, jednostki, które zapewniają jej rozwój przyczyniając się przez to do powstawania i utrwalania cech potrzebnych do funkcjonowania i osiągnięcia celów życiowych.

Szkoła - według ogólnych założeń - jest miejscem nabywania wiedzy i umiejętności związanych z życiem zawodowym i społecznym. Efektem działalności szkoły jest zdobycie wiedzy (określonej programem nauczania), kompetencji oraz rozeznania w otaczającej rzeczywistości.

Szkoła - jako jedna z podstawowych instytucji społecznych i jednocześnie najważniejsza jednostka w systemie oświaty - ma za zadanie kształcenie i wychowywanie dzieci i młodzieży.

Najważniejsze funkcje szkoły to:

- kształcąca (przekazywanie wiedzy i umiejętności, kształtowanie rozwoju intelektualnego)
- wychowawcza (kształtowanie postaw moralnych i społecznych)
- opiekuńcza (zaspokajanie potrzeb uczniów)
- rekonstrukcyjna (przekazywanie uczniom dorobku historycznego, dbanie o ciągłość kultury)
- adaptacyjna (pomoc w przystosowaniu do określonych warunków życia zawodowego i społecznego)
- emancypacyjna (przygotowanie uczniów do samorealizacji, do aktywności w rozwoju samego siebie i przekształcania zastanej rzeczywistości)

Czas wolny

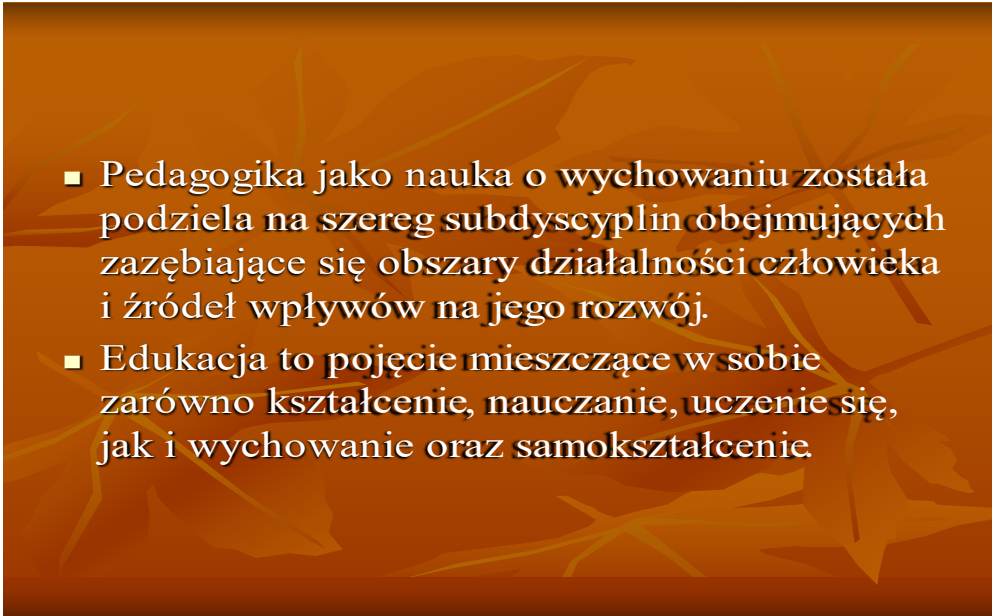
Jest to czas przeznaczony do całkowitej dyspozycji jednostki, kiedy wykona zajęcia obowiązkowe - praca, nauka, obowiązki domowe.

Czas wolny można wykorzystać w sposób bardzo zróżnicowany, na:

- wypoczynek (w celu odbudowy sił fizycznych i psychicznych),
- przyjemności związane z rozrywką (np. kino, teatr, muzeum, spotkania z przyjaciółmi),

- działalność charytatywna bądź społeczna (np. wolontariat),
- działania związane z rozwijaniem zainteresowań (np. hobby),
- rozwój osobisty (studia, edukację, podróże).

Warto zapamiętać:

-
- Pedagogika jako nauka o wychowaniu została podziela na szereg subdyscyplin obejmujących ząębające się obszary działalności człowieka i źródeł wpływów na jego rozwój.
  - Edukacja to pojęcie mieszczące w sobie zarówno kształcenie, nauczanie, uczenie się, jak i wychowanie oraz samokształcenie.